

## СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ПОКАЗНИКАМИ РОЗШИРЕННЯ ПРАВ, ЕКОНОМІЧНИХ СВОБОД І МОЖЛИВОСТЕЙ

©2021 МАТЮК Т. В., ПОЛУЯКТОВА О. В.

УДК 33+316.42:316.3  
JEL: O10; K15; K19; K38

### Матюк Т. В., Полуяктова О. В. Соціально-економічний розвиток і його взаємозв'язок з показниками розширення прав, економічних свобод і можливостей

У статті проаналізовано ключові аспекти та чинники соціально-економічного розвитку суспільства. На основі дослідження теоретичних підходів з'ясовано сутність поняття «економічний розвиток». Визначено найважливіші складові нової якості зростання. Обґрунтовано необхідність і можливість доповнення індикатора успіхів країни в соціально-економічному розвитку (ІЛР), який щорічно розраховується ПРООН і відображає взаємозв'язок між оцінкою довголіття в країні, рівнем грамотності й освіченості населення та рівнем його життя, показниками розширення прав, економічних свобод і можливостей. На основі кореляційного аналізу показників індексу розвитку людського потенціалу, з одного боку, та індексу розвитку людського потенціалу з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей, а також індексу задоволеності життям, політичної та економічної свободи, з іншого боку, доведено, що між цими індикаторами існує прямий сильний зв'язок. Це засвідчує факт прямого впливу міри задоволеності життям, економічної незалежності та політичної участі на соціально-економічний розвиток суспільства. Порівняння складу отриманих кластерів із рейтингом країн за рівнем людського розвитку в рамках традиційного ІЛР засвідчує наявність певних розбіжностей. Так, найбільша кількість країн з дуже високим рівнем людського розвитку при застосуванні індикаторів розширення прав і можливостей втратили свій статус. Аналогічні результати спостерігаються і для багатьох інших країн, які за рейтингом ІЛР з урахуванням розширення прав і можливостей опинилися в більш низькій за рівнем людського розвитку групі країн. Дослідження показало, що жодна з країн не перемістилася в рейтингу в більш високу групу. Отримані результати підтвердили гіпотезу про наявність досить сильного зв'язку між рівнями загального задоволення життям, демократії й економічної свободи та соціально-економічним розвитком.

**Ключові слова:** соціально-економічний розвиток, індекс людського розвитку, індекс демократії, індекс економічної свободи, інтелектуальний капітал.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-22-28>

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 12.

**Матюк Тетяна Володимирівна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (вул. Дворянська, 2, Одеса, 65000, Україна)

E-mail: [tetianamatiuk@ukr.net](mailto:tetianamatiuk@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3058-3430>

**Полуяктова Ольга Володимирівна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, 65020, Україна)

E-mail: [olga198005@ukr.net](mailto:olga198005@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0835-5650>

UDC 33+316.42:316.3

JEL: O10; K15; K19; K38

### Matiuk T. V., Poluiaktova O. V. The Socio-Economic Development and Its Relationship with the Indicators of Empowerment, Economic Freedoms and Opportunities

The article analyzes the key aspects and factors of the socio-economic development of society. On the basis of the studied theoretical approaches, the essence of the concept of «economic development» is specified. The most important components of the new quality of growth are defined. Both the need to and possibility of supplementing the indicator of the country's success in socio-economic development (HDI), which is annually calculated by UNDP and reflects the relationship between the assessment of longevity in the country, the level of literacy and education of the population and the standard of living, indicators of empowerment, economic freedoms and opportunities, is substantiated. Based on the correlation analysis of indicators of the human development index, on the one hand, and the human development index, taking into account indicators of empowerment, economic freedoms and opportunities, as well as the index of life satisfaction, political and economic freedom, on the other hand, it has been proved that there is a direct strong connection between these indicators. This testifies the direct impact of the extent of life satisfaction, economic independence and political participation on the socio-economic development of society. A comparison of the composition of the resulting clusters with the rating of countries by the level of human development within the traditional HDI showed that there are certain differences. Thus, the largest number of countries with a very high level of human development when applying indicators of empowerment have lost their status. Similar results are observed for many other countries that, according to the HDI rating, taking into account empowerment, found themselves in a lower level of human development in a group of countries. The research showed that none of the countries moved in the ranking to a higher group. The obtained results confirmed the hypothesis that there is a fairly strong relationship between the levels of overall satisfaction with life, democracy and economic freedom and socio-economic development.

**Keywords:** socio-economic development, human development index, democracy index, economic freedom index, intellectual capital.

Fig.: 1. Tabl.: 2. Bibl.: 12.

**Matiuk Tetiana V.** – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Odesa I. I. Mechnikov National University (2 Dvorianska Str., Odesa, 65000, Ukraine)

E-mail: [tetianamatiuk@ukr.net](mailto:tetianamatiuk@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3058-3430>

**Poluiaktova Olga V.** – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political Science and Law, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (26 Staroportofrankivska Str., Odesa, 65020, Ukraine)

E-mail: [olga198005@ukr.net](mailto:olga198005@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0835-5650>

У сучасних трансформаційних умовах у всьому світі відбуваються докорінні зміни у співвідношенні джерел економічного розвитку, пов'язані зі становленням і швидким розвитком нематеріального виробництва. У провідних країнах визначальними стали фактори, що забезпечують становлення та розвиток постіндустріальної цивілізації.

За таких умов кардинально змінюється роль людини як першоджерела глибинних соціально-економічних перетворень. Як показує досвід світової практики, на сучасному етапі основною рушійною силою є творча діяльність людини та її результати у вигляді «інтелектуального капіталу», накопичення якого неможливе в умовах обмеженості прав, економічних свобод і можливостей.

Двадцять перше століття можна по праву назвати століттям, в якому головним чинником економічного розвитку більшості країн світу є економічна незалежність країни та її громадян, політична участь і міра задоволеності життям. Сьогодні будь-яка модель розвитку, котра неспроможна максимально використовувати потенціал суспільства, забезпечувати гідний рівень життя, буде не тільки неефективною, а й відгородить країну від сталого розвитку.

Дослідженню питань соціально-економічного розвитку присвятили свої праці багато зарубіжних і вітчизняних учених, таких як: Г. Бекер, Ф. Махлуп, Р. Мертон, Г. Мюрдаль, Д. Сорос, К. Поппер, К. Шваб, А. Гальчинський, В. Геєць, Л. Бальцеревич, М. Долішній, Е. Лібанова, Д. Лук'яненко, Р. Нуреев та інші.

Незважаючи на значні наукові здобутки, отримані вченими в даній сфері, все ще не можна вести мову про остаточне вирішення всіх існуючих проблем.

Оскільки офіційні джерела залишаються основою для прийняття компетентних рішень на різних рівнях економічної діяльності, більшість економістів, політиків і громадських діячів намагаються у множині існуючих індексів, показників і статистичних даних відшукати надійну та якісну інформацію.

Отже, *мета* статті полягає в дослідженні соціально-економічного розвитку та коригуванні його складових за рахунок доповнення показниками загального задоволення життям, політичної та економічної свободи.

Концептуалізація економічного розвитку як поліпшення матеріального становища населення (за А. Смітом, «усіх нужд і зручностей життя») розпочинається у XIX ст. Упродовж майже всього XX ст. економічний розвиток пов'язувався з матеріальною складовою й ототожнювався з економічним зростанням. «Ми визначаємо економічне зростання країн як стійке збільшення продукту на одну людину або на одного працівника», – писав С. Кузнець [1]. Своєю чергою, П. Тодаро та С. Сміт вважали, що «економічний розвиток – це здатність економіки, яка тривалий час перебувала у стані відносно статичної рівноваги, створювати імпульси та підтримувати річні темпи

зростання валового внутрішнього продукту на рівні 5–7% і більше» (цит. за [2]).

Проте в подальшому зазначений підхід зазнав певної модифікації та був замінений на концепцію розвитку, яка відображала ширший спектр потреб суспільства та його прагнення покращити рівень життя населення. Розвиток, на думку Й. Шумпетера, – це позитивні якісні зміни, новації у виробництві та продукції, послугах, управлінні, в економіці в цілому – тобто інновації [3]. З часом Г. Мюрдаль пов'язав економічний розвиток з підвищенням рівня задоволення основних потреб всіх членів суспільства [4], а Т. Шульц розглядав його не просто як підвищення темпів економічного зростання, але й як інвестиції в людський капітал і ліквідацію бідності [5]. Таким чином, науковці всього світу до зростання матеріального багатства як найважливішої складової розвитку долучили позитивні якісні зміни системи, які полягають у новаціях, інвестиціях у людський капітал, зростанні рівня життя всього населення.

Розвиток у працях економістів-теоретиків сучасності пов'язується зі зростанням добробуту, матеріальних і духовних умов життя населення, змінами в технічній, економічній, соціальній, політичній, інституціональній сферах, змінами порядку та хаосу в суспільній організації. Разом із цим, вважаємо за необхідне визначитись із іншими, не менш впливовими, факторами впливу розвитку.

Завдяки А. Сену соціально-економічний розвиток визначається сьогодні як прогрес, у центрі якого знаходиться людина. Починаючи з 1990 р. Програмою Розвитку ООН (ПРООН) щорічно публікується «Доповідь про людський розвиток». У першій такій доповіді було сформульоване визначення поняття «людський розвиток» як процес «... розширення спектра вибору. Найбільш важливі елементи вибору – жити довгим і здоровим життям, отримувати освіту та мати гідний рівень життя. Додаткові елементи вибору включають в себе політичну свободу, гарантовані права людини та самоповагу» [6].

Як індикатор розвитку ПРООН пропонує показник індексу людського розвитку (індекс розвитку людського потенціалу). Даний індекс з великою часткою об'єктивності може вимірювати рівень суспільного розвитку країн та якість життя її громадян, оскільки він формується не за рахунок суб'єктивних оцінок експертів, а на основі реальних кількісних показників, отриманих із офіційних джерел.

При розрахунку індексу людського розвитку (ІЛР) враховуються три види показників: очікувана тривалість життя (оцінює довголіття); рівень грамотності й освіченості населення країни (середня кількість років, які витрачено на отримання освіти) та очікувана тривалість навчання; рівень життя, оцінений через величину валового національного доходу на душу населення згідно з паритетом купівельної спроможності в доларах США [7].

У вступі до Доповіді про людський розвиток 2018 р. «Стан людського розвитку в країнах світу у 2018 р.» наголошується, що «люди, нації та економіки пов'язані між собою більше, ніж будь коли раніше... Ось уже майже 30 років організаційні рішення та політичні стратегії по всьому світу надихає і формує розроблена ПРООН концепція людського розвитку, основний акцент в якій зроблений не стільки на економічному зростанні, скільки на розширенні свобод і можливостей людей... Проте Цілі в галузі сталого розвитку (ЦСР) вимагають нових індикаторів для оцінки багатьох аспектів нерівності, впливу глобальної кризи навколишнього середовища на людей сьогодні та завтра, оцінки значущості політичного голосу та розробки засобів і методів, завдяки яким розвиток охоплював би співтовариства, а не окремих людей» [8].

У доповідях Світового банку відмічалось також, що три виміри даного індексу – здоров'я, освіта та рівень життя – не повною мірою відображають основні складові розвитку, оскільки люди повинні володіти достатньою свободою та можливостями для вибору, щоб задовольняти свої потреби [9]. Саме тому у 2010 р. визначення людського розвитку було уточнено та представлено як «...процес розширення свободи людей жити довгим, здоровим і творчим життям, спрямованості на здійснення інших цілей, які, на їх думку, мають цінність; активно брати участь у забезпеченні справедливості та стійкості розвитку на планеті» [10].

У Доповіді 2010 р. була здійснена спроба оцінити параметри, які відображають здатність суб'єктів брати участь у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя. Для цього були використані індикатори, які, на думку авторів, демонстрували розширення прав і можливостей, а саме: агентність – задоволеність свободою вибору; політична свобода – рівень демократії; громадянські свободи – порушення прав людини, свобода преси, журналісти у в'язниці; підзвітність – жертви корупції, демократична децентралізація, включення в політику [10].

Враховуючи все вищенаведене, ми пропонуємо доповнити традиційний тривимірний склад ІЛР складовими, які відображають національний рівень задоволеності життям, політичних та економічних свобод, які постійно (щорічно) відстежуються відповідними міжнародними інститутами. Вибір таких змінних зумовлений особливим значенням для соціально-економічного розвитку саме параметрів свободи, оскільки вона є запорукою рівності, демократії та добробуту. Свобода сприяє розкриттю можливостей і дозволяє людям обирати цілі та слідувати власним інтересам, здійснювати управління в інтересах абсолютної більшості населення. Вона є основою приватної власності й ефективності ринку, які роблять людей відповідальними за свої рішення про використання обмежених ресурсів і завдяки цьому дає сти-

мули для найбільш вигідних способів використання праці й капіталу. Ці складові, як відомо, є важливими чинниками розвитку суспільства.

Для відображення досягнутого рівня задоволеності життям, політичних та економічних свобод необхідно, на наш погляд, використати індекс демократії (*The Democracy Index*, розрахований за методикою британського дослідницького центру The Economist Intelligence Unit), індекс економічної свободи (*Index of Economic Freedom*, розрахований за методикою американського дослідницького центру The Heritage Foundation) та індекс загального задоволення від життя. Перелічені індикатори в нашому дослідженні формують інтегральний індекс задоволення життям, політичної та економічної свободи, а його поєднання з традиційним індексом людського розвитку – індекс розвитку людського потенціалу з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей (рис. 1).

На наш погляд, такий підхід, *по-перше*, більше відповідає самій сутності економічного розвитку; *по-друге*, дозволяє втілити в кількісному показнику реальні та потенційні результати національних суспільств у контексті розвитку свободи вибору своїх громадян; *по-третє*, з огляду на систематичність моніторингу суспільства за даними напрямками, дає можливість регулярної діагностики та міжнародних порівнянь.

Статистичною базою формування індексу розвитку людського потенціалу з урахуванням показників розширення прав і можливостей стали існуючі значення відповідних індикаторів за 2018 р. (див. [8; 11; 12]). Вибірка даних здійснювалась для 40 країн світу, критерієм відбору яких стала їх належність до кожної із груп держав за рівнем людського розвитку, які пропонує існуюча методика ІЛР. Так, у вибірку були включені країни із дуже високим рівнем людського розвитку – Норвегія (0,953), Швейцарія (0,944), Австралія (0,939), Німеччина (0,936), Сінгапур (0,932), США (0,924), Японія (0,909), Польща (0,865), Болгарія (0,813), Білорусь (0,808); з високим рівнем – Іран (0,798), Туреччина (0,791), Грузія (0,78), Мексика (0,774), Китай (0,752), Україна (0,751), Ямайка (0,732), Узбекистан (0,71), Туркменістан (0,706), Молдова (0,7); із середнім рівнем – Філіппіни (0,699), Єгипет (0,696), Марокко (0,667), Таджикистан (0,65), Індія (0,64), Бангладеш (0,608), Конго (0,606), Камбоджа (0,582), Ангола (0,581), Непал (0,574) та із низьким рівнем людського розвитку – Танзанія (0,538), Зімбабве (0,535), Нігерія (0,532), Мадагаскар (0,519), Ефіопія (0,463), Гвінея (0,459), Мозамбік (0,437), Лівія (0,435), Малі (0,427), Чад (0,404).

Зважаючи на те, що деякі індикатори індексу людського розвитку з урахуванням розширення прав і можливостей знаходяться в різних шкалах оцінювання, показники було зведено до єдиної оцінної

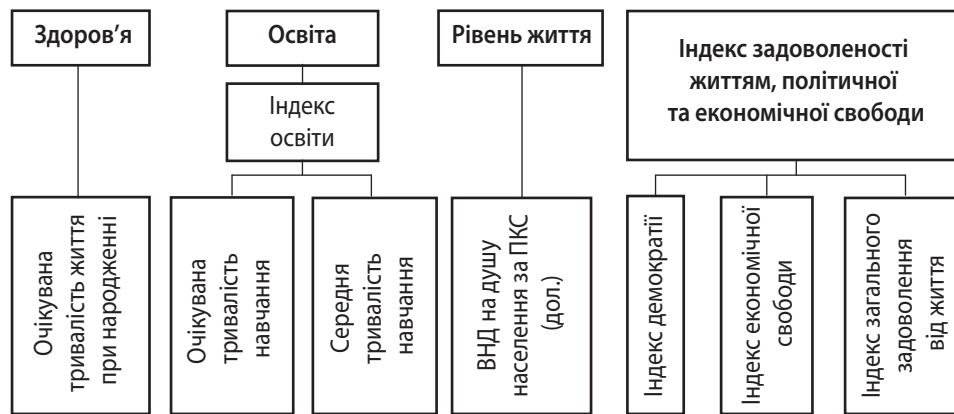


Рис. 1. Компоненти індексу розвитку людського потенціалу з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей

шкали від 0 до 1, що дало можливість сформувати загальний індекс розвитку людського потенціалу з урахуванням показників розширення прав і можливостей та індекс задоволеності життям, політичної та економічної свободи (табл. 1).

З табл. 1 видно, що в переважній більшості країн (за винятком Мексики, Ямайки та Молдови) з високим і дуже високим рівнем розвитку спостерігається перевищення індексу людського розвитку з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей над індексом задоволеності життям, економічної та політичної свободи. Натомість у переважній більшості країн із середнім і низьким рівнем розвитку (за винятком Єгипту та Таджикистану) індекс задоволення життям, економічної та політичної свободи значно перевищує індекс людського розвитку з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей.

З метою з'ясування вірогідності впливу рівня задоволеності життям, економічної та політичної свободи на індекс людського розвитку з урахуванням показників розширення прав і можливостей, а також на індекс людського розвитку (Доповідь про людський розвиток 2018 р) нами було проведено кореляційний аналіз між цими показниками. Результати кореляції свідчать про наявність прямого сильного зв'язку як між індексом задоволеності життям, економічної та політичної свободи та індексом людського розвитку з урахуванням показників розширення прав і можливостей ( $r_{xy} = +0,89, p > 99,9\%$ ), так і між індексом задоволеності життям, економічної та політичної свободи та індексом людського розвитку (Доповідь про людський розвиток 2018 р.) ( $r_{xy} = +0,77, p > 99,9\%$ ).

Отримані результати засвідчують той факт, що рівень задоволеності життям, рівень економічної та політичної свободи є одними із найбільш впливових інструментів соціально-економічного розвитку, тому що формують потенціал людей і розширюють

їх свободу вибору. Можна зробити загальний висновок, що чим вищий у країні рівень задоволеності життям, рівень економічної та політичної свободи, тим вище і рівень людського розвитку та рівень розвитку суспільства в цілому.

Якщо проаналізувати значення індексу людського розвитку з урахуванням показників розширення прав і можливостей, то можна відслідкувати наявність у обраній виборці країн певних кластерів за рівнем людського розвитку (табл. 2):

- 1) від 8,00 до 10 – дуже високий рівень людського розвитку з урахуванням показників розширення прав і можливостей – 5 країн (Норвегія, Швейцарія, Австралія, Німеччина, США);
- 2) від 6 до 8 – високий рівень людського розвитку з урахуванням показників розширення прав і можливостей – 9 країн (Сінгапур, Японія, Польща, Болгарія, Білорусь, Туреччина, Грузія, Мексика, Ямайка);
- 3) від 4 до 6 – середній рівень людського розвитку з урахуванням показників розширення прав і можливостей – 14 країн (Іран, Китай, Україна, Узбекистан, Туркменістан, Молдова, Філіппіни, Єгипет, Марокко, Таджикистан, Індія, Бангладеш, Камбоджа, Непал);
- 4) від 2 до 4 – низький рівень людського розвитку з урахуванням показників розширення прав і можливостей – 12 країн (Конго, Ангола, Танзанія, Зімбабве, Нігерія, Мадагаскар, Ефіопія, Гвінея, Мозамбік, Ліберія, Малі, Чад).

## ВИСНОВКИ

Порівняння складу цих кластерів із рейтингом країн за рівнем людського розвитку в рамках традиційного ІАР показує наявність певних розбіжностей. Так, найбільша кількість країн, що при застосуванні індикаторів розширення прав і можливостей втратили свій статус, – це, на жаль, країни, які були в групі країн з дуже високим рівнем людського розвитку,

Значення індексу людського розвитку з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей, індексу задоволеності життям, економічної та політичної свободи для досліджуваних країн світу за 2018 р.

Країна	Індекс розвитку людського потенціалу з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей	Індекс задоволеності життям, політичної та економічної свободи
Норвегія	8,53	8,3
Швейцарія	8,5	8,23
Австралія	8,84	8,16
Німеччина	8,28	7,73
Сінгапур	7,9	7,22
США	8	7,51
Японія	7,82	7,04
Польща	7,09	6,57
Болгарія	6,65	6,32
Білорусь	6,03	4,85
Іран	5,55	4,08
Туреччина	6,09	5,5
Грузія	6,35	5,87
Мексика	6,31	6,36
Китай	5,43	4,73
Україна	5,72	5,06
Ямайка	6,23	6,61
Узбекистан	5,29	4,52
Туркменістан	4,7	3,88
Молдова	5,62	5,66
Філіппіни	5,71	6,27
Єгипет	4,76	4,2
Марокко	5,26	5,73
Таджикистан	4,79	4,52
Індія	4,93	5,56
Бангладеш	4,61	5,13
Конго	3,98	4,03
Камбоджа	4,15	4,69
Ангола	3,75	4,09
Непал	4,35	5,1
Танзанія	3,94	4,89
Зімбабве	3,49	3,72
Нігерія	3,84	5,2
Мадагаскар	3,96	5
Ефіопія	3,12	4,28
Гвінея	2,89	4,08
Мозамбік	2,79	4,26
Ліберія	3,38	4,91
Малі	3,13	5,29
Чад	2,21	3,71

Джерело: авторська розробка.

**Кластери досліджуваних країн світу за рівнем людського розвитку з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей**

Країна	ІЛР		Індекс людського розвитку з урахуванням показників розширення прав, економічних свобод і можливостей	
	ІЛР	Категорія	Індекс	Категорія
Норвегія	0,953	Дуже високий	8,53	Дуже високий
Швейцарія	0,944	Дуже високий	8,5	Дуже високий
Австралія	0,939	Дуже високий	8,84	Дуже високий
Німеччина	0,936	Дуже високий	8,28	Дуже високий
Сінгапур	0,932	Дуже високий	7,9	Високий
США	0,924	Дуже високий	8	Дуже високий
Японія	0,909	Дуже високий	7,82	Високий
Польща	0,865	Дуже високий	7,09	Високий
Болгарія	0,813	Дуже високий	6,65	Високий
Білорусь	0,808	Дуже високий	6,03	Високий
Іран	0,798	Високий	5,55	Середній
Туреччина	0,791	Високий	6,09	Високий
Грузія	0,78	Високий	6,35	Високий
Мексика	0,774	Високий	6,31	Високий
Китай	0,752	Високий	5,43	Середній
Україна	0,751	Високий	5,72	Середній
Ямайка	0,732	Високий	6,23	Високий
Узбекистан	0,71	Високий	5,29	
Туркменістан	0,706	Високий	4,7	
Молдова	0,7	Високий	5,62	
Філіппіни	0,699	Середній	5,71	Середній
Єгипет	0,696	Середній	4,76	Середній
Марокко	0,667	Середній	5,26	Середній
Таджикистан	0,65	Середній	4,79	Середній
Індія	0,64	Середній	4,93	Середній
Бангладеш	0,608	Середній	4,61	Середній
Конго	0,606	Середній	3,98	Низький
Камбоджа	0,582	Середній	4,15	Середній
Ангола	0,581	Середній	3,75	Низький
Непал	0,574	Середній	4,35	Середній
Танзанія	0,538	Низький	3,94	Низький
Зімбабве	0,535	Низький	3,49	Низький
Нігерія	0,532	Низький	3,84	Низький
Мадагаскар	0,519	Низький	3,96	Низький
Ефіопія	0,463	Низький	3,12	Низький
Гвінея	0,459	Низький	2,89	Низький
Мозамбік	0,437	Низький	2,79	Низький
Ліберія	0,435	Низький	3,38	Низький
Малі	0,427	Низький	3,13	Низький
Чад	0,404	Низький	2,21	Низький

Джерело: авторська розробка.

а саме: Сінгапур, Японія, Польща, Болгарія, Білорусь. Аналогічні результати спостерігаються і для багатьох інших країн, які за рейтингом ІАР з урахуванням розширення прав і можливостей опинилися в більш низькій за рівнем людського розвитку групі країн. Показовим є те, що жодна з країн не перемістилася в рейтингу в більш високу групу.

**Н**а наш погляд, отримані результати ще раз підтверджують гіпотезу про наявність досить сильного зв'язку між рівнями загального задоволення життям, демократії й економічної свободи та соціально-економічним розвитком. ■

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнец С. Современный экономический рост: результаты исследований и размышления : Нобелевская лекция 11 декабря 1971 г. // В кн.: Нобелевские лауреаты Слобожанщины / Ю. Л. Волянский, И. И. Залюбовский, Б. Я. Пугач и др. Харьков : Факт, 2005. С. 271–294.
2. Todaro M. P., Smith S. C. *Economic Development*. 12th ed. Trans-Atlantic Publications, 2015. 860 p.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М. : ЭКСМО, 2007. 864 с.
4. Нуреев Р. М. Экономика развития: модели становления рыночной экономики : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Норма, 2008. 640 с.
5. Schultz T. W. *Investing in People: The Economics of Population Quality*. University of California Press, 1981. 173 p.
6. Индекс развития человеческого потенциала – информация об исследовании. URL: <http://gtmarket.ru/news/2013/03/14/5622>
7. Доклад о развитии человека за 2001 год (ООН). Нью-Йорк, 2001. 150 с.
8. Human Development Reports. URL: <http://hdr.undp.org/en/2018-update/download>
9. Human Development Index 2013. URL: [hdr.undp.org/en/media/HDR\\_2013\\_RU.pdf](http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2013_RU.pdf)
10. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / пер. с англ. М. : Весь Мир, 2010. 244 с. URL: [https://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr\\_2010\\_complete.pdf](https://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr_2010_complete.pdf)

11. The Democracy Index 2018: Me too? URL: <https://www.eiu.com/n/democracy-index-2018/>
12. Highlights of the 2018. Index of Economic Freedom / Miller T., Kim A. B., Roberts J. M. et al. URL: <https://nonews.co/wp-content/uploads/2018/10/EF2018.pdf>

#### REFERENCES

- “Doklad o razvitii cheloveka 2010. Realnoye bogatstvo narodov: puti k razvitiyu cheloveka” [Human Development Report 2010. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development]. Moscow: Ves Mir, 2010. [https://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr\\_2010\\_complete.pdf](https://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr_2010_complete.pdf)
- Doklad o razvitii cheloveka za 2001 god (OON) [Human Development Report 2001 (UN)]. New York, 2001.
- “Human Development Index 2013”. [hdr.undp.org/en/media/HDR\\_2013\\_RU.pdf](http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2013_RU.pdf)
- “Human Development Reports”. <http://hdr.undp.org/en/2018-update/download>
- “Indeks razvitiya chelovecheskogo potentsiala – informatsiya ob issledovanii” [Human Development Index – Information About the Study]. <http://gtmarket.ru/news/2013/03/14/5622>
- Kuznets, S. “Sovremennyy ekonomicheskiy rost: rezultaty issledovaniy i razmyshleniya : Nobelevskaya leksiya 11 dekabrya 1971 g.” [Modern Economic Growth: Research and Reflection: The Nobel Lecture on December 11, 1971]. In *Nobelevskiye laureaty Slobozhanshchiny*, 271-294. Kharkiv: Fakt, 2005.
- Miller, T. et al. “Highlights of the 2018. Index of Economic Freedom”. <https://nonews.co/wp-content/uploads/2018/10/EF2018.pdf>
- Nureyev, R. M. *Ekonomika razvitiya: modeli stanovleniya rynochnoy ekonomiki* [Development Economics: Models of the Formation of a Market Economy]. Moscow: Norma, 2008.
- Schultz, T. W. *Investing in People: The Economics of Population Quality*. University of California Press, 1981.
- Shumpeter, Y. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya* [Economic Development Theory. Capitalism, Socialism and Democracy]. Moscow: EKSMO, 2007.
- “The Democracy Index 2018: Me too?” <https://www.eiu.com/n/democracy-index-2018/>
- Todaro, M. P., and Smith, S. C. *Economic Development*. Trans-Atlantic Publications, 2015.